

# Zingend God herinneren

## Muziek en dementie



‘Wat een mooie muziek’, zegt ze als ze voorzichtig om de hoek komt kijken. ‘Mag ik...’ aarzelt ze, ‘mag ik even binnenwandelen?’ Ze kijkt bedroefd en verward. ‘Tuurlijk,’ zeg ik, ‘kom binnen!’

**Tim van Iersel**

**Z**e neemt plaats op een van de stoelen die ik zojuist heb klaargezet. Ik ga even naast haar zitten. Met voorzichtige stem, maar de tekst helemaal kloppend, zingt ze zachtjes een lied mee dat op de achtergrond klinkt. Ik was in de omgebouwde vergaderzaal in het verpleeghuis de cd voor de kleinschalige kerkdienst voor mensen met dementie van zo dadelijk alvast aan het

testen. ‘Ach, wat mooi, dit ken ik nog van mijn jeugd’, zegt ze, meer tegen zichzelf dan tegen mij. ‘Ik woonde vlakbij de kerk, bij mijn oma. Samen gingen we iedere zondag.’ Ik zie haar teruggaan in de tijd. Een glimlach verschijnt. Als het lied voorbij is, kijkt ze me vriendelijk aan en zegt: ‘Wat heerlijk zeg, om dit weer eens te kunnen zingen. Ik voel mij thuis.’

## Wat gebeurt hier?

Hoe kan het dat deze vrouw, die vaak zo verward door het huis doolt, plotseling rustig wordt en thuiskomt? Hoe kan het dat de muziek dwars door haar dementie heen werkt? Hoogleraar neuropsychologie en tv-persoonlijkheid Erik Scherder vertelt het ons in zijn boek *Singing in the brain. Over de unieke samenwerking tussen muziek en de hersenen* (Atheneum: Amsterdam 2017). Twee gebieden in de hersenen spelen bij dementie en het herinneren van muziek een belangrijke rol: de *anterior cingulate cortex* en de *pre-supplementary motor area* (pag. 301). Dat zijn hersengebieden die tijdens de ziekte het meest gespaard blijven. Iemand met dementie die al veel vergeten en verloren kan zijn, weet zich een bepaald lied haarfijn te herinneren. Het gaat dan om impliciet geheugen: 'Als de patiënt de muziek of het liedje hoort, komt het onbewust (impliciet) weer naar boven in het geheugen, zonder er dus bewust bij na te denken.' (pag. 302)



### Henry leeft op

Een iconisch filmpje over de wondere werking van muziek bij dementie: Henry veert op uit zijn apathie en weet na het luisteren naar muziek zelfs weer woorden te vinden die hij nooit meer gebruikt: <http://tinyurl.com/bfg6bxg>.

Met muziek kun je blijkbaar onbereikbaar gewaande herinneringen boven brengen, wat voor mensen met dementie vaak gepaard gaat met een verhoogd welzijn. Ze genieten ervan, worden rustig en hebben contact zonder woorden. Allerlei boeken prijzen de werking van muziek bij dementie aan en geven tips om muziek in te zetten tijdens het opstaan en wassen, als iemand angstig of onrustig is, of zomaar om een dansje te doen in de huiskamer en zodoende in beweging te komen. Zo geldt het ook voor de oude kerkliederen die mensen met dementie zich zo goed herinneren, net als bij de mevrouw uit het voorbeeld dat ik beschreef. Het maakte haar rustig en gaf haar een gevoel van thuiskomen.

## Zingende liefde

Maar: is dat het dan? Is het laten luisteren naar religieuze muziek door mensen met dementie slechts een psychologische truc om hun welzijn te verhogen? 'Wie bemint, zingt,' sprak kerkvader Augustinus van Hippo (354-430). Liefde laat je zingen! Liefde voor elkaar, maar Augustinus bedoelde vooral: liefde voor God. Al vanaf het begin heeft muziek een essentiële rol gespeeld in de kerk en theologie. Ook in de protestantse traditie: 'Een reformatorische gemeente is een *zingende* gemeente. De Reformatie kent geen "stille mis"; in iedere kerkdienst wordt er gezongen voor Gods aangezicht.' (uit: P. Oskamp

en N. Schuman (red.), *De weg van de liturgie. Tradities, achtergronden, praktijk*, Zoetermeer 2001) Door Luther en Calvijn werd muziek en zang als middel om God te loven sterk bevorderd. Zo zei Luther: 'Ik geef de muziek de eerste plaats na de theologie. Dat zie je aan het voorbeeld van David en alle profeten, omdat zij alles wat zij te zeggen hadden in maat en lied overgeleverd hebben.' Muziek is volgens beide reformatoren een manier om het Evangelie rechtstreeks tot het hart te laten spreken.

**'Wat heerlijk zeg, om dit weer eens te kunnen zingen. Ik voel mij thuis.'**

En zo zingen wij nog steeds in kerk en liturgie. De hedendaagse Japanse topdirigent Masaaki Suzuki verwoordde het aloude motief om Gods liefde te bezingen en Hem te loven zo: 'Het is ook helemaal niet de bedoeling om muziek in de kerk zo goed mogelijk uit te voeren. Het belangrijkste is om God te loven.' (in *De Nieuwe Koers*, maart 2015)

## Meer dan herinnering

Religieuze muziek is dus meer dan slechts een psychologische truc om het welbevinden te vergroten. Het is een bijzondere vorm van het loven van God. Voor mensen met dementie is het ook niet zomaar herinneren in de zin van het ophalen van oude liedjes. Het is geleefde herinnering: door het zingen van of luisteren naar oude bekende religieuze liederen worden Gods daden herinnerd en op dit moment beleefd. Ik zie het tijdens kerkdiensten met mensen met dementie steeds weer gebeuren: samen religieuze liederen zingen is anders dan met andere liederen. De herinnering blijft niet waar hij was, ergens in het verleden van de jonge jaren van de persoon met dementie, maar door die herinnering heen wordt Christus op dit moment present gesteld. Het lied wordt een vorm van communicatie met God. Wanneer je, geconfronteerd met dementie, de woorden voor die communicatie niet meer kunt vinden, legt het oude lied jou die woorden in de mond.

Wanneer je dit samen beleeft, vorm je een gemeenschap in Gods aanwezigheid, om elkaar niet te vergeten, al is het maar even met zijn tweeën in een omgebouwde vergaderzaal. Religieuze muziek bij dementie is herinnerende gemeenschap, met God en met elkaar.

Tim van Iersel is geestelijk verzorger en ethicus, gespecialiseerd in zingeving en ethiek bij dementie: [www.timvaniersel.nl](http://www.timvaniersel.nl).

## Aan de slag

Het zeer aan te bevelen boek *'k Zou zo graag een ketting rijgen* (K. Kirkland en H. McIlveen) geeft allerhande tips en talloze suggesties voor (religieuze) muziek bij mensen met dementie, aan de hand van meer dan honderd thema's.